

Visieverwoording voor de nieuwe school in Achlum

Samenvatting

De school in Achlum is een school waar vorming van leerlingen belangrijk wordt geacht, naast instructie en het leren van vaardigheden. Vorming door de school is te zien als een pedagogische opdracht. Gekozen is voor het ontwikkelen van humaniteit (mens-zijn) als opvoedingsdoel. Dit doel is overkoepelend voor alles wat op school gebeurt.

Humaniteit als pedagogisch doel wordt onderbouwd door een aantal wezenskenmerken van ieder mens te benoemen. De vijf kenmerken van mens-zijn worden ontleend aan het denken van de pedagoog Lea Dasberg. Dit is bepalend voor het lesprogramma van de school.

Wie en wat de mens is, wordt onderbouwd in levensbeschouwelijke tradities. Een aantal gedachten wordt ontleend aan Bijbelse, joodse, christelijke en humanistische denkwerelden, zoals die in Nederland herkenbaar zijn.

De visie zal moeten worden uitgewerkt in school en groepsleven en leren. De docent en het team spelen daarbij een belangrijke rol. In denken over (levensbeschouwelijke) identiteit zijn zij echter niet het belangrijkste. De belangrijkste rol hierbij is weggelegd voor de leerling. Hij/zij is gericht op het ontwikkelen van humaniteit. De docent ondersteunt daarbij.

Ter inleiding

Onze school wil een school zijn voor alle kinderen (4 t/m 12 jaar) uit het dorp en de nabije omgeving . In alles volgen (alle) leerlingen van de school hetzelfde lesprogramma met respect voor de eigenheid van alle leerlingen.

Voor de school is educatie meer dan het geven van informatie of het trainen van vaardigheden. Wij kiezen voor een pedagogische insteek door ons te richten op humaniteit. De vraag staat centraal hoe de school voor onze leerlingen kan bijdragen aan het realiseren van mens-zijn vandaag en voor de toekomst. Wij willen daarbij verantwoordelijkheid dragen voor de verantwoordelijkheid van onze leerlingen.

Een pedagogisch doel

Humaniteit richt zich op het mens-zijn (van onze leerlingen vandaag en voor de toekomst). Dat roept de vraag op wat kenmerkend voor een mens is. Deze basiskenmerken (essentialia) zijn als volgt te benoemen (naar Lea Dasberg):

- De mens is een talig wezen. Taal is het middel waarmee mensen elkaar bereiken. De diepste opvattingen kunnen onder woorden of in beeld gebracht worden. Taal kan de vorm krijgen van mondelinge of schriftelijke uitdrukkingen (verhalen en vertellingen in soorten). Maar ook beelden kunnen taal zijn (een vignet, een foto, een beeld of schilderij). Ook moderne media kunnen de vorm van taal krijgen (telefoon, internet). Een mens zonder taal is een gemankeerd mens.
- De mens heeft een kritisch vermogen. De mens is in staat zichzelf te positioneren in de omringende werkelijkheid, maar valt daarmee niet samen met de werkelijkheid. Hij/zij kan afstand nemen van hedendaagse gebeurtenissen en ontwikkelingen. Vanuit het kritisch vermogen worden vragen naar het waartoe en het waarom gesteld. De mens wil zijn omgeving veranderen (geneeskunde, biologie, genetica). De natuur zelf wordt onderzocht (natuurkunde, scheikunde) en soms geabstraheerd (wiskunde). De mens weet zich afhankelijk, maar wil ook onafhankelijk zijn ten opzichte van de omringende wereld. Daarbij wordt bedacht dat de mens plaatsgebonden is (aardrijkskunde, het Friese platteland), maar wel in een wereldwijd verband.
- De mens heeft een collectief geheugen. De mens heeft niet alleen de eigen herinnering, maar deelt ook in het geheugen van de mensheid. De mens weet zich verbonden met zijn voorouders, maar is ook anders dan zijn verre voorouders. Juist dit 'anders zijn' betekent dat we steeds opnieuw keuzes moeten maken en niet 'op de oude voet door kunnen leven'. Het anders zijn van het verleden verhindert een gemakkelijke annexatie van het verleden. Tegelijkertijd voorkomt die verbondenheid met het verleden, dat de mens 'steeds opnieuw het wiel moet uitvinden'. De mens is dus naast plaatsgebonden ook tijdgebonden.
- De mens is creatief. De mens is niet alleen werkmens, maar ook speelmens. Dat spelen kan in de vorm van schilderen, dansen, beeldhouwen, verhalen schrijven, toneelspelen, etc. Vanuit een creatieve drang, eigen aan ieder mens, geeft de mens vorm aan wat op hem afkomt. Daarom en daarmee treedt hij in contact met de medemens en zijn omgeving.
- De mens is een moreel wezen. De mens heeft weet van goed en kwaad. Het collectieve geheugen vraagt een (moreel) oordeel uit te spreken over traditie. Dat oordeel is niet statisch, maar beweeglijk (voorbeeld bloedwraak, heksenvervolging, nationalisme). Het moreel oordeel heeft levensbeschouwelijke wortels. Soms verschillen die wortels, maar komen de oordelen overeen. Maar soms ook niet. De mens in zijn moreel oordeel moet leven met het ethisch dilemma; een verschijnsel is zelden goed of slecht. Meestal meer of minder goed, meer of minder slecht. Daartoe moet een mens kiezen, verantwoordelijkheid nemen. Op deze wijze kan vrijheid geschapen worden. Soms wordt een kritische opstelling gevraagd (dwarsligger zijn), soms een accepterende (meeloper zijn).

Deze vijf kenmerken van mens-zijn hebben gevolgen voor het inrichten van het curriculum (lessentabel). Welke vakken er verder gekozen worden, wordt bepaald door onderwijs wet – en regelgeving of misschien door wenselijkheden vanuit de samenleving. Maar een curriculum zonder de vijf elementen van mens-zijn is voor ons geen curriculum in menswording.

Mens-zijn levensbeschouwelijk onderbouwd

Wie de mens is, wordt beantwoord in een levensbeschouwelijke traditie. Daarbij denken wij aan elementen uit de joodse, christelijke en humanistische traditie zoals die in Nederland voorkomen.

Wanneer in de joodse en christelijke traditie de mens gezien wordt als degene die zorgt (mag/moet zorgen) voor het leven zoals het bedoeld is, dan spreekt die traditie van 'schepper naast God'. Voor de goede orde: daarmee wordt niet bedoeld de vraag naar de oorsprong (verleden), maar de vraag naar verantwoordelijkheid (heden).

In een ander (Bijbel)verhaal wordt de mens beeldend gedefinieerd als gemaakt uit klei (deel van deze wereld, aardmens), drager van de geest (van God), cultuurmens (bework de aarde), sociaal wezen (het is niet goed dat de mens alleen is; hij krijgt een tegenspeler). Daarmee worden aspecten van mens-zijn gedefinieerd, ook naar de verantwoordelijkheid die een mens te dragen heeft. Daarbij spelen ook morele vragen een rol. De mens is verbonden met de ander. Een prikkelende gedachte: geboren worden betekent dat relatie aan het individu vooraf gaat.

Vanuit een filosofische traditie wordt de mens getypeerd als degene die gedwongen wordt tot een keuze. Verhalen uit de (wereld)literatuur spiegelen deze opvattingen. Hierbij komen overwegingen aan de orde hoe vrij een mens is (sociaal, lichamelijk). Wat kenmerkt vrijheid? Wat is de relatie tussen persoonlijke en gezamenlijke verantwoordelijkheid?

Opvattingen over het goede of kwade geweten, goede bedoelingen en mislukkingen kunnen een spiegel zijn voor de eigen positiebepaling van de leerling.

Wanneer in de school en in de ouder populatie een scala aan levensbeschouwelijke en morele opvattingen aanwezig is, dan valt vaak het woord tolerantie of anderszins respect. Om dit preciezer te formuleren: het streven naar het eigen belang veronderstelt ook gericht zijn op het belang van de ander. Het ontwikkelen van de eigen gedachten veronderstelt een openheid voor de gedachten van anderen. Het veronderstelt acceptatie maar ook zo nodig een kritische en afwijzende opstelling. Inclusief denken (en leven) veronderstelt '... een denken dat er principieel van uitgaat dat mijn heil (geluk, leven, welvaart) niet verkregen wordt ten koste van of zonder de ander, maar dat het alleen verkregen kan worden als ik tegelijk het heil van de ander beoog of bevorder.' (Feitse Boerwinkel)

Vertaald naar de school

Van belang is dat de leerkracht niet (alleen) bepalend is. Elke leerling vanuit een thuissituatie (primaire pedagogische relatie) heeft opvattingen. Niet de opvatting van de leerkracht, maar het ondersteunen van de ontwikkeling van de opvattingen van de leerling, is leidend. De leerling wordt drager van de identiteit. Van de leerkracht wordt verwacht een onderscheid te maken tussen de persoonlijke identiteit (opvattingen) en een professionele identiteit.

Henk Pol, augustus 2013